

מבט על, גיליון 556, 1 ביוני 2014

וועידת מוסקבה לביטחון בין-לאומי
רוסיה יוצרת זיקה בין המשבר באוקראינה לתהפוכות במזרח התיכון

צבי מגן ואודי דקל

ב-20-23 במאי 2014 התקיים במוסקבה כנס בינלאומי בנושאי ביטחון. נושא הכנס היה: הביטחון האזורי במזרח התיכון, אך בפועל הכנס עסק בראיה הרוסית את הזיקות בין המשבר באוקראינה (יומיים לאחר הכנס התקיימו הבחירות באוקראינה) לבין התהפוכות במזרח התיכון. בכנס השתתפה הצמרת המדינית-ביטחונית הרוסית (שר ההגנה וסגנו, שר החוץ וסגנו והרמטכ"ל) וניתנה במה למדינות שרוסיה חפצה ביקרן - איראן (שר ההגנה), סוריה (סגן הרמטכ"ל), מצרים (סגן הרמטכ"ל), סין, פקיסטן והודו.

בהצגת התפיסה הרוסית באשר להתפתחויות המשברים במערכת הבינלאומית היפנו הרוסים את האצבע המאשימה למערב בהובלת ארצות הברית, אשר יוזמם ומניע את "המהפכות הצבעוניות", המכוונות להחלפת משטרים קיימים והרחבת אזורי ההשפעה של המערב שמטרתם יצירת חגורה של אי יציבות סביב רוסיה.

האישים הרוסיים הבכירים הציגו עמדה מגובשת באשר לחוט המקשר בין האירועים והתהליכים בבלקן, בעיראק, באפגניסטן, בלוב, (במצרים) ובסוריה, כולם תוצאה של הפעלת כלים "חתרניים" של המערב באותן מדינות. גם התוצאות דומות: (1) מלחמת אזרחים עקובה מדם; (2) שפיכת מיליארדי דולרים על מלחמות מיותרות; (3) משבר כלכלי; (4) היחלשות עד לכדי התפרקות מדינות; (5) חדירת גורמי טרור לחלל שנוצר והתעצמותם. לכל אלה יש השלכות שליליות על המערכת העולמית – חוסר יציבות, החרפת מאבקים גיאופוליטיים והעמקת המחלוקות בין מדינות, בין עדות ובין דתות.

הרוסים מזהים את האירועים באוקראינה כחוליה נוספת בשרשרת אירועים שתביא להחלפת השלטון, התססת האוכלוסייה, התגברות המאבקים הפנימיים עם פוטנציאל להידרדרות למלחמת אזרחים, ואובדן היציבות. כל זאת, כדי לפגוע בהשפעה הרוסית. גם את הנסיגה הצפויה של כוחות נאט"ו מאפגניסטן הם מפרשים כצעד נוסף בשרשרת זו, אשר יביא להשלכות ביטחוניות שליליות על רוסיה.

ההתייחסות למזרח התיכון הוצגה בהתאם לאותה תפיסה של תהליכים בינלאומיים. לגרסתם, מכלול התהפוכות של "האביב הערבי" הונע על ידי המערב לפי אותם מאפיינים שצוינו לעיל. בראייתם, הדוגמה החיובית היחידה להתמודדות טובה עם תהליכי "האביב הערבי" היא מהפכת הנגד המצרית ומכך נגזר גם המתכון הנכון אשר צריך להיות מבוסס על חיזוק השחקנים המדינתיים המסורתיים. במסגרת זאת רוסיה רואה לעצמה תפקיד חשוב בחיזוק השחקנים המדינתיים האלה ולכן היא מחזקת את קשריה עם מצרים שלאחר מהפכת הנגד, תומכת בשלטון הסורי, והיא היחידה שיכלה להביא לפירוק חומר הלחימה הכימי בסוריה.

באשר לישראל, הוצגו בכנס מסרים מנוגדים. מחד הובעה הערכה למדיניות ישראל בנושא אוקראינה, אך מאידך היא הוצבה במרכז הבעיות האזוריות. הדוברים הרוסיים הבכירים הציגו את מרכזיותו של הנושא הפלסטיני ואת השפעתו החשובה על התהליכים באזור. לטענתם, הכישלון של השלב האחרון של תהליך השלום (המשא ומתן בתיווך מזכיר המדינה קרי) נובע מהדומיננטיות האמריקאית בניהולו ובקביעת מתכונתו. הם חזרו על העמדה המסורתית של רוסיה באשר לתהליך הישראלי-פלסטיני. להבנתם, יש לשנות את מתווה התהליך תוך מתן מקום מרכזי לרוסיה והתבססות על מסגרת של וועידה בינלאומית.

במסגרת דיון זה הועלה גם נושא חימושה הבלתי-קונבנציונלי של ישראל, תוך הפניית אצבע מאשימה כלפיה, כמי שאינה מאפשרת לכונן מזרח תיכון חופשי מנשק להשמדה המונית. הנושא הוצג בצורה מתוזמרת על-ידי הדוברים הבכירים ונתמך על ידי נציגים מהמזרח התיכון ובשאלות מקהל הנוכחים בכנס. כמו בנושא התהליך המדיני עם הפלסטינים, כך גם בנושא זה הם הציגו את הוועידה הבינלאומית בנושא "אזור חופשי

מנשק להשמדה המונית" – שעליה הוחלט בוועידת הסקר של האמנה למניעת תפוצת נשק גרעיני בשנת 2010 – כמודל המועדף ולכן הדגישו את חיונית כינוסה במהלך השנה הקרובה.

סיכום והערכה

למרות שאין חדש בטענות ובעמדות הרוסיות, הייחודיות של הכנס הייתה בחיבור בין כל התהליכים והצגת תפיסה אסטרטגית מגובשת שבמרכזה האשמת ארצות הברית והמערב, שנגרר אחריה. הכנס נוצל כבמה ליצירת זיקה בין "האביב הערבי" למשבר באוקראינה. לשני אירועים אלה, בראיית הרוסים, השלכות שליליות על היציבות והביטחון במערכת הבינלאומית.

בלי קשר לדיון על נכונות התפיסה שהציגו הרוסים, יש לראות בהצגתה מסר למערב, כי רוסיה שוקלת שינוי במדיניותה, קרי, מעבר למדיניות פרואקטיבית במרחב הבינלאומי, גם מעבר לתחומי ברית-המועצות לשעבר. רוסיה מבהירה, כי המזרח התיכון יכול לשמש זירת עימות עם ארצות הברית, גם כדי לאתגר ולפגוע באינטרסים אמריקניים וגם כדי לבסס את מעמדה של רוסיה כמעצמה עולמית.

האיום המרומז שעיקרו מדיניות פעלתנית תוך פגיעה באינטרסים אמריקניים בכלל, ובמזרח התיכון בפרט, נועד בין היתר לרסן את מעורבות המערב בנעשה באוקראינה. אולם במקביל, שיגר הנשיא פוטין גם רמזים על נכונות למתינות שתתבסס על פשרה בין הצדדים. הוא הביע נכונות לקבל את תוצאות הבחירות באוקראינה ומוכנות לקדם כל הסדר. הבסיס המסתמך להסדר עתידי, הוא ההבנות שהושגו בכנס שהתקיים בז'נבה ב-17 באפריל 2014, שלפיהן סוכם על שמירת עצמאות אוקראינה, שינוי המבנה השלטוני הקיים למבנה פדרטיבי וקיום עקרון הנייטרליות ואי-הצטרפות אוקראינה לארגונים מערביים (נאט"ו והאיחוד האירופי).

נראה שרוסיה מעדיפה להגיע להבנות עם המערב בעניין אוקראינה משום שאין לה את היכולת להיגרר להתמודדות ממושכת – כלכלית ומדינית – מול המערב, ולפיכך היא מעוניינת בפשרה שתאפשר לה לקיים מידה של השפעה באוקראינה, ותמנע הצטרפותה של אוקראינה למעגל ההשפעה המערבי. אולם, גם אם תיושם פשרה זו, רוסיה תיאלץ לוותר על המקום המרכזי של אוקראינה בתכניתה הגיאופוליטיות לשקם את העוצמה וההשפעה הרוסית, לפחות לטווח הזמן הקצר והבינוני. אולם, ספק אם רוסיה תוכל לקבל לאורך זמן את המציאות הזו וסביר, כי היא תחפש הזדמנויות להחזרת השפעתה המלאה באוקראינה.